

ПРОФЕСІЙНІ ПЕРЕКОНАННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядаються професійні переконання майбутніх вчителів мистецьких дисциплін як важливий компонент особистості майбутнього вчителя. На основі теоретичного та емпіричного аналізу діяльності вчителя мистецьких дисциплін виділено необхідні професійні переконання методологічного та методичного рівнів. З позиції сучасних підходів до мистецько-педагогічної освіти розглядаються проблеми формування професійних переконань учителів.

Ключові слова: професійні переконання, методична підготовка, особистість вчителя.

В умовах методологічної переорієнтації навчального процесу в загальноосвітніх школах та у позашкільних закладах естетичного виховання, активізації тенденцій особистісно зорієнтованого навчання і виховання дітей оновлюються й погляди на цілі, зміст, технологію педагогічної освіти, зокрема мистецької. Стратегічним завданням мистецьких факультетів у вищих навчальних закладах стає підготовка вчителя-митця, здатного перетворити засвоєння свого предмета (музики, хореографії) у дієвий засіб розвитку особистості підростаючого покоління. Це вимагає досконалого оволодіння студентами педагогічною професією, методикою навчання і виховання дітей.

У науковій літературі дістали ґрунтовне висвітлення багато аспектів підготовки вчителів мистецьких дисциплін у вищих закладах на мистецьких факультетах (Е. Абдулін, Д. Кабалевський, О. Ростовський, Г. Падалка, О. Щолокова, В. Дряпіка, А. Тараканова та ін.). Дослідженнями виявлено співвідношення фахових знань і вмінь у професійній підготовці вчителя-митця, визначено шляхи її удосконалення; встановлено, що інтегруючими якостями особистості майбутнього вчителя мистецьких дисциплін є **художня розвиненість** (любов до мистецтва, емоційно-ціннісне ставлення до нього), **художня освідченість** (володіння сукупністю знань, умінь і способів художньої діяльності, достатньою для ефективного здійснення професійних функцій), **професійна спрямованість** (ставлення до педагогічної професії, зацікавленість і відповідальність за власну професійну підготовку, цілі, установки, потреби й інтереси, ціннісні орієнтації). Доведено, що по-справжньому високого, творчого рівня викладання може досягти лише той учитель, який має стійкі професійні переконання, володіє розвинутим діалектичним стилем мислення, здатний до об'єктивного й різнобічного осмислення художньо-педагогічної дійсності, до її самостійної, критичної оцінки і творчого перетворення.

Варто зазначити, що у психолого-педагогічній літературі проблема формування переконань майбутніх вчителів досліджувалася здебільшого у сфері морального виховання (Г. Залеський, Н. Менчинська, Д. Ніколенко, В. Павленко, Л. Рувінський та ін.), тому все ще не розкритий зміст професійних переконань учителя, його залежність від суспільних вимог, професійних обов'язків, які постійно змінюються як у часовому, так і соціальному вимірах. Не зустрічалось у педагогічній літературі також методик діагностик і формування професійних переконань взагалі, та професійних переконань учителів мистецьких дисциплін.

З огляду на це, **метою** даної статті є розкриття методології формування професійних переконань майбутніх вчителів мистецьких дисциплін на мистецьких факультетах.

Практика розбудови сучасної шкільної та позашкільної освіти в Україні гостро поставила проблему професійної підготовки вчителів, які мали б високий фаховий рівень, виявляли творчу активність, відповідальне ставлення до результатів своєї праці. Цим зумовлений значний інтерес багатьох учених до проблем мистецько-педагогічної освіти, наповнення її сучасним змістом.

Актуальність виконаних дослідно-експериментальних та емпіричних досліджень безперечна, оскільки вони закладають основу для подальших пошуків, здійснення системних перетворень у системі вищої освіти. Водночас ознайомлення зі станом професійної діяльності молодих випускників мистецьких факультетів дає підставу говорити про значні труднощі, з якими вони стикаються при вирішенні мистецько-освітніх завдань. Ці проблеми значною мірою визначаються пасивністю, інертністю професійних переконань молодого вчителя-митця, переважанням у його діяч шаблону, бездумного копіювання та некритичного використання досвіду педагогів-наставників. Постає необхідність такої фахової підготовки, яка б закріпила у майбутніх учителів активно-діяльнісне ставлення до обраної професійної сфери, творчий стиль діяльності, прагнення до постійного самовдосконалення. Особливо це стосується студентів, професійна діяльність яких буде пов'язана з мистецтвом – музикою чи хореографією.

Мистецтво є своєрідним відображенням сутнісних аспектів духовного життя людини. У музиці чи хореографії важливу роль відіграють внутрішній стан людини, її думки, почуття та вміння передати їх за допомогою різноманітних виразних засобів. Тому формування особистісного (творчого і осмисленого) ставлення до мистецтва стає вихідним пунктом у визначенні змісту мистецько-педагогічної освіти.

Особистість вчителя можна розглядати як цілісну систему властивостей і характеристик, які уможливають професійну діяльність. Серед найбільш значущих якостей його особистості (соціальна активність, наявність сформованих переконань, ставлення до обраної професії, здатність до духовного спілкування, творчої діяльності і творчого пошуку, фахова культура) особливо виділяються *професійні переконання* вчителя.

Професійні переконання ґрунтуються на міцних знаннях у певній сфері, які тісно переплітаються з волею і становлять зміси мотивів діяльності, справляють істотний вплив на напрям мислення і дій, внутрішньо зумовлюють лінію поведінки, формують установки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін.

Формування професійних переконань майбутніх учителів мистецтва тісно пов'язане з естетичними переконаннями, з художньо-естетичною культурою. Художньо-естетичні переконання включають у себе усвідомлення прекрасного в мистецтві, особистісне сприйняття естетичних цінностей, емоційний відгук на художні твори, потребу діяти за законами краси.

Завдання мистецької педагогіки вищої школи – забезпечити майбутніх вчителів-митців знаннями про загальні закономірності й особливості розвитку музичного та хореографічного мистецтв у різні історичні періоди; про стилі і напрямки мистецтв; специфіку емоційно-образного та емоційно-смыслового відображення життєдіяльності людини засобами мистецтва; психологічні особливості дитячого художнього сприймання, художнього мислення й творчості; методики викладання музики і хореографії; уміння художньо-педагогічної інтерпретації, художньо-педагогічного спілкування з дітьми; виконавські вміння тощо.

Навчаючись у вищих навчальних закладах, майбутні вчителі мистецтва мають не тільки оволодіти необхідними фаховими знаннями й уміннями, а й усвідомити шлях їх набуття, оволодіти принципами й методами пізнання теорії та практики своєї педагогічної діяльності. Тільки за таких умов можна виховати вчителя, здатного творчо мислити, самостійно орієнтуватися в найрізноманітніших проблемних ситуаціях педагогічної дійсності, критично їх оцінювати й оперативно знаходити шляхи подолання суперечностей, що виникають.

Щоб виконувати професійні функції, учитель музики чи хореографії, згідно кваліфікаційних характеристик, повинен знати:

- загальнотеоретичні дисципліни в обсязі, необхідному для розв'язання психолого-педагогічних та управлінських завдань, засвоєння методологічних і прикладних питань свого фаху;
- системи освіти і виховання дітей, основні напрямки та перспективи розвитку освіти та педагогічної науки в Україні;

- методи організації спілкування педагога з дитиною;
- форми і типи культур, основні культурно-історичні центри та регіони світу, історію культури України, її місце в системі світової культури та цивілізації;
- історію музичного чи хореографічного мистецтва, українську народну музичну чи танцювальну творчість;
- види мистецтва, стильові особливості різноманітних музичних творів, специфіку виконання танців різних епох, видів, народів;
- теоретичні основи фахових предметів;
- методику музичної та хореографічної освіти дітей, організації роботи з дитячими колективами та у школі.

На означених питаннях ґрунтуються професійні переконання майбутніх вчителів мистецтва, що справляють істотний вплив на напрям мислення і дій, зумовлюють лінію поведінки, загальний стиль роботи, формують відповідні установки, визначаючи суб'єктивну готовність особистості до педагогічної діяльності.

Психологи визначають два можливих шляхи формування переконань, умовно названих «**емпіричним**» і «**теоретичним**». В умовах першого шляху знання переводяться на рівень переконань поступово, з розширенням в досвіді кола ситуацій, в яких організовується їх застосування і розширення функцій, для виконання яких вони застосовуються. В умовах другого шляху знання подаються студентам в єдності з прийомами, які реалізують їх застосування в різних функціях, організовують досвід використання знань в типових ситуаціях, завдяки чому наукові знання набувають для студентів характеру особистісно-значущих [1, с. 39].

Однією з проблем формування професійних якостей майбутніх вчителів-митців, зокрема їх переконань, є орієнтація на нову філософію педагогічної освіти, відповідно до якої ідея гуманізації навчального процесу у вузі має стати провідною. Мета педагогічної освіти має полягати не стільки в засвоєнні знань, набутті умінь та навичок, скільки у вихованні особистості вчителя, адже успіх художньо-освітньої діяльності вчителя мистецтв у школі безпосередньо залежить від того, наскільки органічно розвивалась його особистість під час навчання у вузі.

Як підкреслював О. Ростовський, гуманізувати художню освіту дітей зможе лише той вчитель, особистість якого розвивалася у вузі теж на гуманістичній основі. Методологічно важливим є висновок вченого про те, що не можна гуманізувати мистецьку педагогічну освіту, не розвиваючи у студентів художньо-образне бачення світу, досвід емоційно-ціннісного ставлення до творів мистецтва [3, с. 8]. Ціннісно-орієнтаційний підхід до осмислення феномена мистецтва у поєднанні з особистісно-зорієнтованим підходом до студентів наближає нас до визначення суті їх методичної підготовки.

Педагогічні переконання майбутніх вчителів мистецьких дисциплін формуються у процесі вивчення циклів гуманітарних, психолого-педагогічних і фахових дисциплін, залучення до різноманітних видів навчально-пізнавальної та навчально-практичної діяльності. Чільне місце у цьому процесі відводиться методиці, яка інтегрує психолого-педагогічні знання та переводить їх у практичну площину. Саме від методичного забезпечення залежить передусім успішність освітнього процесу. Вчитель повинен володіти багатьма методами, щоб обрати найдоцільніші з них для вирішення конкретних завдань [4, с. 18].

Курс методики викладання мистецької дисципліни не зводиться до висвітлення якихось вузькопрактичних питань, викладу конкретних рекомендацій щодо вирішення певних навчальних і виховних завдань, хоча це і посідає в ньому істотне місце. Його головне завдання – закласти теоретичні основи діяльності вчителя музики чи хореографії, необхідні йому для подальшої самоосвіти та удосконалення педагогічної майстерності [4, с. 19].

Орієнтирами для методики викладання певного виду мистецтва є закономірності, які властиві художньо-творчим процесам (естетична природа художньої творчості, її ціннісний характер; відповідність змісту, форми і засобів виразності художнього образу як символу явищ дійсності; унікальність і універсальність музичної чи хореографічної мови; адекватність інтерпретацій та сприймання мистецького твору художньому задуму автора;

діалектика суб'єктивного і об'єктивного в художній творчості; синтез інтелектуального і емоційного у художньому мисленні тощо), а також провідні ідеї мистецької педагогіки (щодо художнього сприймання як основи мистецької освіти, взаємозв'язку і взаємопроникнення різних видів мистецтва в освітньому процесі, природи художньо-педагогічного впливу, керування процесом художнього сприймання, сутності художньо-педагогічного спілкування тощо) [4, с.19].

Доводиться констатувати, що необхідні умови для формування педагогічних переконань майбутніх вчителів-митців у процесі їх методичної підготовки поки що не склалися. Це пов'язано, насамперед, з відсутністю відповідної орієнтації методичної підготовки, внаслідок чого студенти мистецьких факультетів засвоюють знання в основному на віру, догматично, без усвідомлення їх істинності, що негативно відбивається на їх світоглядно-педагогічних установах. Саме це багато в чому пояснює формальне ставлення майбутніх вчителів до методичних знань.

Завдання формування педагогічних переконань передбачають внесення до навчально-виховного процесу суттєвих змін, пов'язаних з визначенням такого змісту професійної підготовки, який в усіх своїх аспектах (теоретичному, практичному, психологічному) забезпечуватиме проникнення у сутність певного педагогічного явища, сприятиме осягненню істинності знань, посиленню ролі теоретичних узагальнень, фундаментальних ідей і понять, які відображають методологію мистецької освіти.

Переконання – це погляд, що базується на певній думці, яка в свідомості людини пов'язана з глибоким визнанням і переживанням її істинності [2, с. 38]. Педагогічні переконання студентів виражають їх суб'єктивне ставлення до психолого-педагогічних та фахових знань. Так, вони можуть знати, що реалізація принципу загальної, обов'язкової для всіх дітей освіти – одне з основних завдань масової мистецької освіти, але внутрішньо не поділяти цього положення. Відтак в майбутній діяльності вони орієнтуватимуться на роботу насамперед з художньо обдарованими дітьми, обділяючи увагою інших. Майбутні вчителі хореографії чи музики можуть добре засвоїти знання щодо природи художньої творчості, її багаторівневості, суб'єктивності, множинності виконавських інтерпретацій, однак знання цих положень не завжди переходить у педагогічні переконання студентів і на практиці нерідко можна спостерігати, як вони нав'язують дітям своє відчуття музичного твору чи танцю, єдино можливе, на їх думку, його втілення.

Теоретичний та емпіричний аналіз діяльності вчителів мистецьких дисциплін дозволив виділити педагогічні переконання **методологічного** та **методичного** рівнів.

Педагогічні переконання методологічного рівня мають ґрунтуватися, насамперед, на знанні вчителем наукової методології мистецької освіти. Йдеться передусім про знання щодо музичного чи хореографічного мистецтва як специфічної форми суспільної свідомості, їх багатофункціональної природи, закономірностей художнього пізнання дійсності, механізму впливу на людину; суті створення, виконання і сприймання творів мистецтва; ролі мистецтва у формуванні особистості; ролі емоційних переживань у сприйманні творів мистецтва; глибинної спільності всіх видів художньої діяльності тощо. Результатом засвоєння цих знань мають стати педагогічні переконання майбутніх вчителів мистецьких дисциплін, а саме:

- переконання у визначальній ролі навчання і виховання у художньому розвитку особистості;
- у необхідності цілісного розвитку як загальних, так і художньо-творчих здібностей;
- у невичерпності художнього твору, багатозначності його образного змісту, принциповій множинності його мистецтвознавчої та виконавської інтерпретацій;
- у тому, що мистецтво є засобом цілісного виховання духовного світу особистості, а не лише художнього чи естетичного виховання, як це часто стверджується;
- що музичне чи хореографічне мистецтво може виконати свою естетичну, пізнавальну і виховну роль лише тоді, коли людина навчиться змістовно сприймати, переживати і розуміти художній твір як носія почуттів і думок, життєвих образів і асоціацій;

- що змістовність сприйняття художніх образів залежить від духовного багатства особистості, її художнього образу;

- що навчати мистецтву танцю чи музики – не стільки передавати знання і вміння, скільки виховувати, формувати особистість дитини, її ставлення до світу, розвивати художні смаки тощо [5, с. 46].

Педагогічні переконання методичного рівня виступають як частковий вияв переконань методологічного рівня. Їх зміст визначається специфікою методики як галузі педагогічної науки, що вивчає теоретичні аспекти навчання певному предмету (музики чи танцю), а саме: закономірності, принципи, завдання, організацію, форми і методи мистецької освіти дітей.

Переконання методичного рівня ґрунтуються на взаємозв'язку художньо-теоретичних знань з безпосередньою практичною роботою вчителя і формуються в умовах його професійної підготовки та шляхом самостійного набуття знань і умінь у педагогічній діяльності, вивчення методичної літератури. Дійовість знань з методики забезпечується за умови формування на їх основі педагогічних переконань, а саме:

- переконання в необхідності поєднання різноманітних форм і методів музичної чи хореографічної освіти;

- що не можна гуманізувати мистецьку освіту дітей, не розвиваючи в них художньо-образне бачення світу, досвід емоційно-ціннісного ставлення до творів мистецтва;

- розвиток музичних чи хореографічних здібностей є неодмінною умовою мистецької освіти дітей;

- що музично-ритмічне почуття є основою музичної та хореографічної діяльності;

- що рівень художньо-творчого розвитку дітей залежить від керівництва вчителем їхньою художньо-пізнавальною діяльністю;

- що завдання вчителя у процесі мистецької освіти зводяться не до того, щоб лише навчати, а щоб створювати умови для виявлення учнями своїх творчих здібностей, самостійного відкриття естетичних цінностей мистецтва, а не лише адаптації до усталених цінностей;

- що чим активніша й різнобічніша художня діяльність дітей, тим глибше їхнє пізнання мистецтва;

- що відповідність педагогічних впливів учителя особистісним виявам дітей приводить у дію рушійні сили процесу художньої творчості тощо.

Важливою характеристикою означених переконань є їх спрямованість на активний, творчий, інноваційний підхід до виконання вчителем мистецтва професійних функцій. Тому вся фахова підготовка майбутніх вчителів мистецьких дисциплін повинна орієнтуватися на формування стійких педагогічних переконань[5, с. 47].

Висновки. Необхідність глибоких змін у сучасній педагогічній освіті, зумовлених новими концептуальними підходами до реформування середньої та позашкільної освіти, спонукає до активнішого розв'язання проблем, пов'язаних з формуванням педагогічних переконань майбутніх вчителів музичного чи хореографічного мистецтва. До них, насамперед, відносяться:

- проблеми подолання абстрактного, догматичного характеру знань, що пропонуються для засвоєння у готовому вигляді; мозаїчності й розрізненості науково-методичних знань; верхоглядства й однозначного декларування певних положень, змішування наукових істин, в яких студенти не в змозі самостійно розібратися;

- проблема прийняття методичних положень здебільшого на віру, без усвідомлення їх істинності, що негативно відбивається на світоглядно-педагогічних установках майбутніх вчителів-митців;

- проблема подання педагогічних істин як остаточно знайдених і безумовно достовірний результат, як теоретичне правило, яке слід завчити; звужування методики викладання мистецької педагогіки до власне дидактичних питань.

Головний шлях формування педагогічних переконань полягає у збагачення студентів знаннями й уміннями, значущими для їх інтелектуально-емоційного ставлення до цих знань як до істинних; виробленні стійких педагогічних поглядів, упевненості у правильності своїх думок і дій; досягненні органічної єдності знань, переконань і практичної дії.

Література

1. Залесский Г. Е. Психологические вопросы формирования убеждений / Г. Е. Залесский. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – 120 с.
2. Падалка Г. М. Музична педагогіка: Курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти / Г. М. Падалка. – Херсон, 1995. – 104 с.
3. Ростовський О. Я. Проблема методологічної переорієнтації професійної підготовки майбутніх вчителів музики у контексті реформування сучасної загальноосвітньої школи / О. Я. Ростовський // Наукові записки НДПУ: Психолого-педагогічні науки. – 2003. – № 2. – С. 5-8.
4. Ростовський О. Я. Теоретичні основи методики викладання музичної педагогіки майбутнім учителям музики / О. Я. Ростовський // Наукові записки НДПУ: Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2003. - № 3. – С. 18-21.
5. Ростовська Ю. О. Формування педагогічних переконань майбутніх учителів хореографії: монографія / Ю. О. Ростовська. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – 106 с.

Reference

1. Zalesskiy G. Ye. Psikhologicheskiye voprosy formirovaniya ubezhdeniy / G. Ye. Zalesskiy. – M.: Izd-vo MGU, 1982. – 120 s.
2. Padalka G. M. Muzichna pedagogika: Kurs lektsiy z aktual'nykh problem vikadannya muzichnikh distsiplin v sistemí pedagogii osvítii / G. M. Padalka. – Kherson, 1995. – 104 s.
3. Rostovs'kiy O. Ya. Problema metodologichnoi' pererietsitinií' profesii'noi' pidgotovki maybutnikh v teatre muziki uiststi reformuvannya suchasnoi' zagal'noosvitn'oi' shkoli / O. Ya. Rostovs'kiy // Naukoví zapiski NDPU: Psikhologo-pedagogicheskiye nauki. – 2003. – №2. – S. 5-8.
4. Rostovs'kiy O. Ya. Teoretichni osnovi metodiki vikladannya muzichnoi' pedagogiki maybutnim uchitelyam muziki / O. Ya. Rostovs'kiy // Naukoví zapiski NDPU: Psikhologo-pedagogigichni nauki. – Nizhin, 2003. – № 3. – S. 18-21.
5. Rostovskaya Yu. O. Formula uchitel'skikh perekovannykh maybutnikh uchiteley khoreografii: monografiya / Yu. O. Rostovs'ka. – Nizhin: NDU im. M. Gogolya, 2016. – 106 s.

В статье рассматриваются профессиональные убеждения будущих учителей художественных дисциплин как важный компонент личности будущего учителя. На основе теоретического и эмпирического анализа деятельности учителя художественных дисциплин выделены необходимые профессиональные убеждения методологического и методического уровней. С позиции современных подходов к художественно-педагогическому образованию рассматриваются проблемы формирования профессиональных убеждений учителей.

Ключевые слова: профессиональные убеждения, методическая подготовка, личность учителя.

The author examines the issue of professional formation of future teachers of artistic disciplines in the article. In this process an important place occupies the formation of professional beliefs, which being essential structural components of outlook, significantly affect the attitude towards educational activities, have a significant influence on the direction of thinking and actions and internally determine a course of action. Teaching beliefs are a combination of knowledge and conceptions of phenomenon of educational reality, which are experienced by art teachers as genuine and cause its actively-willed behavior. The level of formation of professional beliefs characterizes the degree of preparedness of teachers of artistic disciplines to educational work at schools and extracurricular art institutions and acts as a prerequisite for the effectiveness of his

professional activity. The content of professional culture of teachers of artistic disciplines is the unity of three interrelated components: educational, professional, general cultural, which interpenetrate and predetermine each other. These mentioned substantial components constitute professional beliefs of future teacher, because we can believe in the truth of knowledge, only if it is based on educational, professional and aesthetic knowledge in its unity.

Keywords: *professional beliefs, methodical preparation, the personality of the teacher.*

УДК 141.3:159.923.2

Василенко Л. М.

СПІВ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

В статті аналізуються різноманітні підходи у контексті рішення глибинних питань людського буття. На цій основі розглядається місце співу у природній визначеності людиною своїх потягів до співацької діяльності.

Вокальне мистецтво як соціокультурний феномен виявляється з появою перших теоретичних робіт про мистецтво. Власне вокального мистецтва вони і торкаються, перш за все, тому, що цей вид мистецтва знайомий кожній людині, і використання голосу у співі починається з досить раннього історичного періоду. Відповідно до цього здійснено аналіз вокального мистецтва з естетико-антропологічних позицій.

Ключові слова: *атрибут, евфон, емоційні переживання, людський голос, спів, співова природність.*

Вокальне мистецтво, один з найбільш популярних видів музичного виконавства, – є найважливішою сферою духовного буття людини, значущим пластом її культури. Аж до початку XVII століття вокальна музика домінувала над інструментальною, а музичні інструменти виконували переважно роль супроводу голосу. Та й у сучасній культурі вона перевершує за обсягом всі інші жанрові сфери музики.

Динаміка розвитку того чи іншого виду мистецтва тісно пов'язана з потребами суспільства і вивченням співацької творчості, у зв'язку з цим, вона стає актуальною проблемою сучасного філософсько-естетичного знання. Потреба в її вирішенні пов'язана з необхідністю розуміння і опису вокального мистецтва, специфіка якого може бути сформульована шляхом опосередкованої реконструкції процесу зародження і становлення (генезису) співу як естетичного явища, а також з'ясування перспектив його розвитку в сучасних умовах.

У дослідженні теорії вокального мистецтва ми спиралися на філософсько-естетичну літературу В. Бичкова, Ю. Борева, О. Кривцуна, Е. Волкової, М. Овсянникова, С. Раппопорта, В. Шестакова та ін.; праці мистецтвознавців, котрі досліджували теорію виконавства (Б. Асаф'єв, Л. Баренбойм, Л. Гінзберг, Н. Корихалова, М. Михайлов, О. Ніколаєв, Л. Раабен, М. Смирнов, Б. Яворський та ін.), а також теоретиків, які розглядали проблеми музичного мистецтва на перетині музикознавства та естетики (В. Медушевський, Є. Назайкинський, А. Сохор та ін.). Для ґрунтовного дослідження сутності вокального мистецтва та його місця в сучасній культурі великого значення мають професійні узагальнення Н. Андгуладзе, Д. Аспелунда, В. Багадурова, П. Віардо, М. Гарсія, Т. Донець-Тесейер, Л. Дмитрієва, В. Ємельянова, М. Жинкіна, В. Зайндлера, Ф. Заседателева, А. Здановича, Левидов І.І., В. Луканіна, В. Морозова, І. Назаренка, Л. Работнова, С. Ржевкіна, П. Тозі, А. Томатіса, Г. Урбановича, С. Юдина, Р. Юссона, В. Юшманова та ін.

Науковий підхід і досвід представлених вчених і викладачів дозволяють зрозуміти ті явища, з якими ми зустрічаємось у житті та практиці навчального процесу, зокрема співацького розвитку учнів, незалежно від їхнього віку й статі. Ми цілком приймаємо висловлені з цього приводу слова Н. Андгуладзе: «Досвід у всьому – у думках, переживаннях, у справі, у житті та на сцені. Досвід складає ... те, що Полоні назвав